

Johannes Pietsch

K pohřebnímu oděvu Václava Viléma Popela z Lobkowicz

Zachované pohřební oděvy, spojené s historickou osobností, u níž známe datum úmrtí, jsou důležité pro výzkum historie odívání. Pokud se pohřební roucho zachová, tvoří ve většině případů víceméně kompletní oděv. Tento článek pojednává o oděvu hraběte Václava Viléma Popela Lobkowicze, v němž byl pohřben a který, přestože byl v době nálezů v poměrně špatném stavu, poskytuje množství cenných informací.

Svatební portrét hraběte Václava Viléma Popela Lobkowicze z roku 1616 (sbírka Regionálního muzea v Mikulově)

Lobkowiczové patřili k předním českým šlechtickým rodům. Václav Vilém Popel Lobkowicz se narodil 20. března 1592 a byl třetím dítětem rytíře Adama Galla z Lobkowicz, císařského rady, kancléře a velvyslance, a jeho ženy Markéty z Mollartu. Po otcově smrti v roce 1605 se Václav Vilém stal pánem Duchcova, Štěkova a Litvínova. Sám byl také císařským radou a kancléřem arcivévody Ferdinanda. V roce 1611 byl jedním ze signatářů rodinného zákona Lobkowiczů, který stanovil, že členové rodu a jejich potomci si mají brát pouze osoby stejného postavení nebo přinejmenším z řad starobylých rodů, aby se zabránilo úpadku rodu. Sám Václav Vilém se tímto zákonem řídil a vybíral si manželky ve starých šlechtických rodech, nicméně zjevně mu při jeho volbách štěstí příliš nepříliš. Jeho první manželka, Marie Anna z Fürstenbergu, s níž se oženil v roce 1607, zemřela ještě téhož roku. Druhou Václavovou ženou byla Ludmila ze Žerotína a svatba se konala v Praze v roce 1614. Ludmila však již v roce 1615 zemřela. Jeho třetí a poslední manželkou se v roce 1616 stala Markéta Františka z Dietrichsteina, neteř kardinála Dietrichsteina. Mladičká Markéta zemřela rok po sňatku při porodu jejich syna Františka Josefa. Ten se v roce 1635 stal prvním členem rodu nosícím titul hraběte Svaté říše římské. Václav Vilém zesnul v roce 1626 a byl pochován po boku své ženy Markéty Františky v kryptě kostela sv. Václava v Mikulově.

V roce 2000 Mgr. Eva Drozdová, Ph.D., se svými studenty z katedry antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně zahájila antropologický výzkum zaměřený na rod Dietrichsteinů. Když antropologové v červnu 2003 otevřeli kryptu sv. Václava, zjistili, že rakev Václava Viléma Lobkowicze je poničena a vyplněna zlodějí, zatímco rakev jeho manželky zůstala netknuta a její pohřební šat byl zachován v dobrém stavu. Oba soubory oděvů restaurovala Mg.A. Vendulka Otavská. V současnosti jsou šaty šlechtického páru vystaveny v expozici Regionálního muzea v Mikulově na zdejším zámku, spolu s portréty obou manželů, namalovanými při příležitosti jejich svatby v roce 1616. Ačkoli si nemůžeme být jisti přesností malby v detailech oblečení Václava Viléma, je zřejmé, že pro svou svatbu si zvolil formální oděv ve španělském stylu, skládající se z ropilly, tedy kabátce s visícími rukávci, oblečeného přes dublet, a z vyztužených kalhot po kolena.

Z pohřebního oděvu Václava Viléma se dochovaly pouze fragmenty. Skládá se z kabátce, kalhot po kolena, pletených punčoch, čapky, velké mašle a zbytků košile. Všechny části oděvu mají v současnosti v důsledku kyselého mikroklimatu v rakvi hnědě zbarvení, nevíme tedy, jakou měly barvu původně. Zatímco část kalhot se dochovala v celkem kompletní formě, z kabátce zbývá jen polovina, a to ve formě fragmentů. Nicméně jsem z nich byl schopen zrekonstruovat původní střih – ze zachovaných krajních a rohových částí z jedné i druhé strany, jako bych skládal puzzle. To mi umožnilo vytvořit rekonstrukci kabátce z nové látky, k němuž mohly být zachované fragmenty přišity.

Oděv Václava Viléma je ušit z hedvábného sametu na saténovém podkladu se vzorem dvou rozdílných florálních motivů, vystříhaným střídavě v řadách. Po stehna dlouhý kabátec je ve předu a na stranách otevřený. Skládá se ze dvou předních a dvou zadních dílců, které jsou v horní části střiženy přiléhající na tělo a přecházejí ve zvonovitou suknici beze švu v pase. Ve střední části obou předních dílců je prostřih od pasu níž se všitým dílem, aby se kabátec rozšířil a mohly se sem umístit knoflíky a knoflíkové dírky. Přední a zadní díly jsou sešity pouze v ramenních švech. Dřevěné knoflíky s hedvábným opletením a odpovídající knoflíkové dírky v hustých řadách spojují dílce ve předu uprostřed, po stranách i vzadu uprostřed od pasu dolů. Zachovala se i část lněné podšívky na místě knoflíků a knoflíkových dírek. Místo límce je u krku dvanáct čtyřúhelníkových dílků vystřižených ze svrchní látky a olemovaných bortou. Čtrnáct podobných, pouze trochu delších dílků je přišito na ramenou nad rukávce. Jednotlivé dílky jsou spojeny šňůrkami a také olemovány bortou. Dochoval se pouze pravý rukáv. Je z jednoho dílu a v místě podélného švu může být spojen řadou knoflíků. Rukáv je k otvoru pro paži připevněn na dvou místech hedvábnou stuhou, ukončenou kovovým ovinutím. Skutečnost, že není přítomen žádný skutečný límec, ale pouze ony dílky, podporuje domněnku, že jde o svrchní oděv oblékaný na dublet, spodní hedvábný kabátek, sloužící k upevnění nohavic. Rukávce se nosily svěšené od ramen, rozepnuté, v případě, že bylo jejich nositeli chladno, mohly být okolo rukou sepnuty knoflíky. V rakvi nebyl nalezen žádný dublet a rukávce kabátce byly okolo zápěstí ovázány hedvábnými pásky, což naznačuje, že se nejednalo o obvyklý způsob, jakým se nosily. Rukávce i přední a zadní dílce mají teplou plyšovou podšívku. Vzhledem k tomu, že Václav Vilém zemřel 16. února 1626, může jít o oděv, který nosil v posledních měsících svého života. Knoflíkové dírky pod pasem ve středu obou předních dílců, na stranách a vzadu nenesou žádné stopy opotřebení.

Kabátec s otevřenou suknicí byl ideální k jízdě na koni. Takto bylo také snáze dosáhnout do kapes kalhot či tasit kord, bylo-li nutno. Na to, že se oděv Václava Viléma otvíral ve předu uprostřed, můžeme usuzovat z lemů v oblasti v okolí knoflíků, která začíná u krku a pokračuje po celé délce. V oblasti hrudníku vrchního oděvu a na přední straně kalhot je zdobení uspořádáno do třech paralelních pruhů s řadou knoflíků uprostřed. Toto uspořádání vypadá jako zdobení prostřih, ale ve skutečnosti jde jen o našitý ornament. Diagonální prostřihy a dekorace tohoto typu v oblasti hrudníku se objevují na rozličných typech svršků, zvláště těch ve španělském stylu, z pozdního 16. a 17. století.

Měkké kalhoty, sahající pod kolena, jsou ušity ze stejného sametu jako kabátec a podšity hedvábním. Skládají se ze dvou předních a dvou zadních dílů. V rozkroku je všit čochovitý

Restaurovaný oděv Václava Viléma Lobkowicze vystavený v expozici Regionálního muzea v Mikulově
(foto Milan Karásek)

cvikl k pohodlnému nošení. Nahoře jsou široké kalhoty staženy do úzké pasovky a vepředu uprostřed je prostřih se dvěma páry obšitých dírek. Fragmenty pasovky mají na sobě stále připevněnu původní stuhu. Dochovaly se i zkorodované zbytky kovových háčků, jimiž se kalhoty přichytily k doubletu. Spodní části nohavic zřasením přecházejí do úzkého lemu, osazeného obšitými dírkami. Boční šev kalhot je hustě zdoben knoflíky. Do obou předních dílců byly všity kapsy, pravděpodobně z barchetu, které se dochovaly jako samostatné trojúhelníkové díly. Uvnitř jsou lemovány hedvábnou stuhou.

Oděv je lemován diagonálně stříženými 11 mm širokými pásky hedvábného saténu, zdobenými hedvábnou výšivkou. Podobné zdobení můžeme najít i na jiných dochovaných oděvech z první poloviny 17. století. Možná se jedná o odkaz na islámskou inspiraci.

Pletené hedvábné punčochy s horními vnitřními lemy z diagonálně stříženého hedvábného plátna jsou stále přivázány k dolnímu lemu kalhot původními úvazky, z nichž se většina dochovala. Paty a špičky jsou zpevněny jemnějším plátnem.

Pokrývka hlavy Václava Viléma je běžný typ noční čapky, určené i na domácí nošení během dne. Vnější látka je prostý nepostřížený hedvábný samet a podšívka je z hedvábného plyše. Čepice se skládá ze čtyř identických klínů, dole přímých a zužujících se nahoře, okraj tvoří obrácená podšívka. Podobá se čepici, která se našla v rakvi hraběte Filipa Ludvíka von Pfalz-Nueburg (†1614), uložené nyní v Bavorském národním muzeu v Mnichově, a pohřebním čapkám tří pomořanských hrabat – Filipa II. (†1618), Františka (†1620) a Ulricha (†1620), z Národního muzea ve Štětíně.

Části oděvu, která byla vždy nejbližší tělu, bývala lněná košile, jež se dala pravidelně prát – na rozdíl od hedvábných svrchních oděvů. Košile hraběte Lobkowicze se dochovala v několika kusech lněné látky, které byly před konzervací spojené s plyšovou podšívkou zad kabátce.

V rakvi se našla velká mašle z hedvábného taftu, ze tří stran lemovaná hedvábnou krajkou. Nevíme, jak byla dlouhá, můžeme se pouze domnívat, že patřila k šerpě nošené okolo horní části těla, jak to bývá vyobrazeno na mnoha portrétech z tohoto období. Krajka je utkána z 18 párů příze. Původně byla zřejmě černá. Nálezy černé hedvábné krajky z první čtvrtiny 17. století jsou vzácné, protože tehdy užívaná barviva snadno podléhají rozkladu.

Mezi distinktivní prvky svrchního oděvu Václava Viléma patří absence švu v pase, visící rukávce, cípy okolo krku a nad rameny a zvláště pak prostřihy spínané koflíky po bocích, ve středu předních dílců a vzadu uprostřed. Jde o jedinečný tvar kabátce. V této době existovaly dva typy kabátců – jeden s prostřihem od krku až k pasu a druhý s celistvým předním dílcem pouze s prostřihy nahoře a dole ve středu předního dílce. Jak můžeme soudit z obrazových dokladů, nosili druhý typ, který byl zřejmě běžnější, stejně vojáci jako i šlechta a měšťané. Na obraze *Jednotka kapitána Allaerta Cloecka a poručíka Lucase Jacobsze* od Thomase de Keysera z roku 1632 jsou jeho hlavní protagonisté oblečení do kabátců obou stříhů, z čehož vyplývá, že oba typy byly nošeny lidmi ze stejné sociální třídy. Je těžké říci, zda měly kabátce rozdílné názvy, nebo zda byly pouze variací na stejný druh oděvu. V Hessenském zemském muzeu v Darmstadtu se dochoval chlapecký kabátec z konce třicátých let 17. století s otevřeným předkem, na boku sepnutý knoflíky a s visícími rukávci. Na rozdíl od kabátce Václava Viléma má tento v předních dílcích v pase šev, což umožnilo široký stříh suknice bez nutnosti prostřihu ve středu dílců. Je také velmi těsně střížený, má všité vyšívané rukávce a tuhý stojací límeč.

Skvělým zdrojem informací o dobových jezdeckých oděvech je *Le Maneige Royal* Antoina de Pluvinela z roku 1623. Pluvinel, první z francouzských mistrů jezdeckví a učitel Ludvíka XIII., doporučuje pro jízdu na koni *juppes, roupilles, ou collets*, v německém překladu *Casacken und lederne Koller*. V pozdější edici z roku 1626 píše, že v zimě lze při jízdě na koni nosit *une juppe à manches pendantes* (kabátec s visícími rukávci), v němčině *eine Casaque oder Röklein mit hangenden Ermeln*. Na rytině doprovázející tento text vidíme kabátec s visícími rukávci, jenž má v pase šev a krátkou suknicí. Nicméně na jiných vyobrazeních v knize jsou jezdcí v kabátcích sahajících téměř ke kolenům, zatímco

sám Pluvinel je zobrazen v kabátci připomínajícím ten, který měl hrabě Lobkowitz v rakvi, jde však o střih s celistvým předním dílcem. Tento styl, společně s praktickými volně střiženými kalhotami, se dokonale hodil k jízdě na koni, lovu či šermu.

Tvar kabátce s celistvým předním dílcem se blízce podobá oděvu v angličtině nazývanému *mandilion*. Španělské *mandil* je podle slovníku Johna Minsheua z roku 1599 ekvivalentem slova *delantar*, popsaného jako zástěra, takže charakteristickým rysem tohoto oděvu je volný střih s celistvým předkem a otevřenými stranami. R. Cotgrave ve svém francouzském slovníku z roku 1611 překládá slovo *mandil* jako *A Mandilian or loose Caçocke*. Celkem raným příkladem vyobrazení tohoto oděvu je portrét Roberta Sidneyho, prvního hraběte z Leicesteru, od neznámého malíře kolem roku 1588. Na obraze je mandilion oblečen tak, že rukávy visí přes střed hrudi a zad. Můžeme zde také vidět podobné diagonální ozdobné lemy jako na kabátci hraběte Lobkovicze. V pozdním 16. století mandilion nosili šlechtici, a stejně tak i vojáci a lokajové. V 17. století byl součástí typické pážecí livroje. Neměl však žádné knoflíky po stranách a vždy se nosil otevřený. To naznačuje, že mandilion byl spíše pláštěm než kabátcem.

Slavný portrét Jacoba Olycana od Franse Halse vystavený v Mauritshuisu v Haagu zobrazuje celkový mužský oděv, velmi podobný tomu, který měl na sobě hrabě Václav Vilém Popel Lobkowitz. Jacob Olycan, bohatý a vlivný měšťan z Haarlemu, se nechal namalovat v roce 1625 v oděvu z černé látky, na níž se opakují velké florální motivy. Zapíná se vpředu uprostřed malými knoflíky. Stejně knoflíky jsou i v prostříhu ve středu pravého předního dílce a na otevřeném visícím rukávci. Ramena jsou ozdobena cípy. Kalhoty po kolena jsou měkké, poddajné. Kabátec je ozdobně lemován, ne však tak bohatě jako kabátec Václava Viléma, a v hrudní oblasti nemá dekorace ani falešné prostříhy. Pod pravým rukávem můžeme vidět rukáv dubletu z tmavě hnědého saténu zdobeného černou krajkou. Oblek doplňuje černý plášť s velkým límcem a klobouk s širokou krepou. S černým oděvem malebně kontrastují zářivé bílé doplňky – mnohovrstvý škrobený krejzl, který je vpředu uvázan stužkou se dvěma krajkovými střípky, a pár řasených manžet. Ty byly ušity z bílé lněné látky a ozdobeny jemnou krajkou. V případě Václava Viléma se tyto části oděvu pravděpodobně rozpadly v rakvi.

Hrabě Václav Vilém Popel Lobkowitz byl uložen do rakve v zinním oblečení, určeném na denní nošení a na cesty. Určitě nešlo o jeho nejdražší oblek, přestože byl vyroben z honosného hedvábného sametu – s ohledem na jeho postavení je zdobení kabátce celkem prosté, nebyla použita kovová vlákna. Ačkoliv se oděv dochoval pouze ve fragmentech, získali jsme další cenné poznatky o šlechtickém oděvu 17. století.

Z anglického originálu přeložil Filip Brichta.

Johannes Pietsch

The Burial Clothes of Wenzel Wilhelm Lobkowitz

In 2009 Vendulka Otavská restored the burial clothes of V. V. Lobkowitz (†1626). Having acquired the fragments of clothing the restorer contacted her former colleague from the Institute Abegg-Stiftung in Riggisberg in Switzerland with a request for cooperation. Together they restored the whole. The text was published as an additional information on the restauration.